

Gogol'un Hikâyelerindeki Derin Yapı

Yılmaz EVAT

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Aksaray

*Sorumlu Yazar
yilmazevat@hotmail.com

ÖZET

Her yazarın bir derin yapısı vardır. Gogol'un derin yapısında "düşük dereceli memurluğun sıkıntıları" ve "ruh halindeki aşırı sinirlilik" söz konusudur. "Mucizevi Göstergeler" yazarı eleştirmen Moretti'nin ünlü psikanalist Freud'a da atfederek ifade ettiği gibi "sanat bastırılanının geri dönüşü" ve "anlatılana estetik biçim verme" çabasıdır.

Gogol'un hayatında bir süre düşük dereceli memur olarak çalışması ve 1. Nikola Döneminde yaşadığı sıkıntılar, yazarın psikolojisini derinden sarsmıştır. Bu durum, hikâyelerinin derin yapısının oluşumunda çok etkili olmuştur. Nitekim yazarın Neva Bulvarı'ndaki kahramanı Piskarev, karşılıksız aşkından dolayı intiharından önce çıldıracak gibi oluyor. Bir Delinin Anı Defteri isimli hikâyenin kahramanı çıldırıyor. Portre'nin kahramanı Ressam Çartkov, hikâyenin sonunda sinir hastası oluyor. Gogol, Çartkov'u da ölüsüne bile bakmaya cesaret isteyecek biçimde öldürüyor.

Martin Heidegger'in "Dil Varlık'ın evidir." sözü ile Doktor Lacan'ın "Bilinçaltı, dil gibi yapılanır." önermelerinden de yola çıkarsak Gogol'un hikâyelerindeki derin yapıya ulaşabiliriz. Sözgelimi "Palto" isimli hikâyesinde sıradan bir kalem memurunun sıkıntıları, "Burun" isimli hikâyede ise üst düzey makam sahiplerine duyduğu öfkeyi, aynı zamanda yüksek makamlara ulaşma arzusunu belirlemek mümkündür.

Anahtar Kavramlar: Gogol, Hikâye, Sinirlilik, Memurluk, Dünya.

Deepstructure in Gogol's Stories

ABSTRACT

Each author has a deep structure. Gogol's deep structure comprises the "the predicaments of a low-grade office service" and the "extreme nervousness in the soul" As the critic Moretti, the author of miraculous indicators, noted attributing the famous psychoanalyst Freud, art is the "there turn of the surpassed" and the effort of "shaping the aesthetics of the narration"

Gogol's low-grade civil service for a period of time in his life and the hardships during Period Nikola I deeply rocked the author's psychology. This situation has been very effective in the formation of the deep structure of his stories. Indeed, the author's hero Piskarev in the Neva Boulevard, is about drive crazy due to his unrequited love before committing suicide. The hero in the book of "Diary of a mad man" goes crazy. Painter Çartkov, Portre's hero, becomes neurotic at the end of the story. Gogol, mur-deres even dare to ask to look at Çartkov's the dead body.

We might discover the deep structure in Gogol's stories when we look through Martin Heidegger's saying "Language is the home of human being." and the Doctor Lacan's "Unconsciousness is structured just as language." propositions. For example, it is possible to observe the problems of an ordinary official secretary in his story "Overcoat", and in "Nose" hatred against to the high ranked authorities as well as his will of reaching high ranks.

Key Words: Gogol, Story, Irritability, Civil Service, World.

Bu çalışmanın sınırlarını Gogol'un incelenen altı hikâyesi oluşturmaktadır. Bu hikâyeler şunlardır: 1- Neva Bulvarı, 2- Burun, 3-Palto, 4- Portre, 5- Bir Delinin Anı Defteri, 6- Fayton.

Bu çalışmada yöntem olarak yazarın dilinden, anlattıklarından psikolojisine gitmeye, buradan da derin yapısına yani asıl söylemek istediklerine ulaşılmaya çalışıldı.

Her şeyden önce çalışmaya, "metnin derin yapısı" kavramına açıklık getirilerek başlanması gerekmektedir. Bunun için önce Gogol'un incelenen hikâyelerinde en fazla üzerinde durduğu kavramlardan yola çıkıldı.

Derin yapı, metindeki temel çatışmada gizlidir. Yazarın metinde asıl söylemek istediğidir. "Derin yapıyı anlamaya çalışmak, görülenden yola çıkıp görülme-yeni veya kastedileni bulmak demektir. Türkçede kullanılan 'görünüşe aldanma!' deyimini bu durumu belirtmek için kullanılır. Bilhassa konuşmalar ve yazılar için kullanılan 'satır aralarını okumak' tabiri de anlam boyutundaki derin yapıya inmeye eşdeğerdir." (Demirci 2010: 298). Bu bağlamda bu bildirinin amacı Gogol'un altı hikâyesindeki anlattıklarından yola çıkılarak anlam boyutundaki derin yapıya inmek, yazarın asıl söylemek istediğine ulaşmaktır. Ayrıca derin yapıyı etkileyen unsurlar

hususunda Akşit Göktürk'ün şu belirlemeleri önemlidir: "Özerk bir gösterge olan bir sanat ürünü, 1-Duyusal bir simge anlamındaki somut yapıttan; 2- Anlam yerine geçebilecek, kökü toplumun ortak bilincinde olan bir estetik nesneden; 3- Anlatılan şeyle, apayrı bir varlığı değil de –özerk bir gösterge söz konusu olduğu sürece – belli bir dünyadaki toplumsal olguların ortak örgüsünü (bilim, felsefe, din, politika, ekonomi vb.) dile getiren bir ilişkiden oluşur." (Göktürk 2010: 23). Bir başka ifadeyle "Bir yapıtın bütün kimliği yazıdadır." (Barthes 2006: 73). Bununla birlikte yazarın seçtiği kelimeler, üzerinde durduğu kavramlar, derin yapının ortaya çıkarılmasında çok önemli bir rol oynar. Çünkü Alman felsefeci Martin Heidegger'e göre "Dil Varlık'ın evidir." Ayrıca Dr. Lacan'a göre de "Bilinçdışı, bir dil gibi yapılanmıştır." (Tura 2010: 169). Bu sözleri esas alarak Gogol'un öykülerinden asıl anlatmak istediklerine ulaşılabilir. Onun incelenen öykülerindeki en önemli kavramlardan birinin "memuriyet" olduğu tespit edilmektedir.

Gogol'un en büyük hayal ve özlemlerinden biri üst düzey bir memur olmaktır. "Neva Bulvarı" adlı öyküsünde şu cümlelerle bu özlemini dile getirmektedir: "Tanrım! Dünyada ne güzel görevler, ne güzel memuriyetler var! İnsanın ruhunu nasıl da yüceltir, hazlara boğar bu görevler. Yazık ki ben memur değilim. Bu yüzden de amirlerin incelik dolu davranışlarının memurlara verdiği o büyük zevki hiç tatmadım, tadamayacağım da." (Gogol 2010: 4). Şu ifadelerde de memuriyete duyduğu özlem açıktır: "Hatta aralarında öyleleri vardır ki devletin bir koltuğundan ötekine olağanüstü bir hünerle geçebiliyorlardı." (Gogol 2010: 6). Hatta Bir Deli'nin Anı Defteri isimli fantastik öyküsünde "Ben neden kalem memuruyum... Ne malum bir kont ya da general olmadığım. Belki de yalnız görünüş olarak bir kalem memuruyum? Belki de kim olduğumu, neyin nesi olduğumu ben kendim bile bilmiyorum? Tarihte nice görülmüş olaylar var... Adam, soylu moylu olmak şöyle dursun, basit bir tüccar, hatta esnaf, hatta hatta köylüken, bir de anlaşılıyor ki ricalden, erkândan biriymiş, hatta resmen hükümdarmış!" (Gogol 2010: 198). Yine aynı öyküdeki şu cümleler de manidardır: "Soyluyum ben. Görürsün, ne mevkilere, ne makamlara yükseleceğim daha!" (Gogol 2010: 187).

Gogol, gerek Neva Bulvarı'nda gerekse Bir Deli'nin Anı Defteri'nde yüksek dereceli memuriyete karşı derin bir özlem duyduğunu dile getirmekle birlikte, yüksek dereceli memurlara karşı çok ciddi eleştiriler de yöneltmektedir. Palto, Bir Delinin Anı Defteri ve Fayton isimli öykülerinde bu eleştirilere şu örnekleri verebiliriz: Gogol'un "Palto" adlı öyküsünün kahramanı Akaki Akakiyeviç görevine aşkla bağlı bir kalem memurudur. Bütün hayatı eviyle iş yeri arasında geçmektedir. İnsanlar adeta onun memuriyete hazır doğduğuna inanmaktadırlar. Fakat Akakiyeviç'in paltosu bir akşam hırsızlar tarafından gasbedilir. Öykünün bundan sonraki bölümlerinde öykü kahramanı Akakiyeviç'in ruhunda meydana getirdiği tahribat ve neticede paltosuz kalarak soğuktan hastalanıp ölmesi gibi ağır sonuç, üst düzey yetkililerin görevlerini hakkıyla yerine getirmemelerine bağlanır.

Akakiyeviç paltosunu hırsızlardan geri alabilmek için "önemli kişi"ye başvurur. Bu önemli kişi Akakiyeviç'in derdiyle yeteri kadar ilgilenmez. Görüşmek için gelen Akakiyeviç'i bekletir. Bu bekletmeyi üstelik kendisini ziyarete

gelen bir arkadaşına hava atmak için yapar. Aslında önemli kişi, memuriyette "general" unvanı alınca yoldan çıkmıştır. Artık kendisinden bir derece düşük memurların yanında bile bambaşka birisi olmaktadır (Gogol 2010: 168-170).

Akakiyeviç, bu önemli kişiye derdini bir türlü anlatamaz. Bir fırsatını bulup derdini anlatmaya başladığında da şöyle bir azar işitir: "Be adam! Yol yordam nedir bilmez misin? Bu makam her önüne gelenin canı istediğinde gelip başvuracağı bir makam mıdır?" (Gogol 2010: 171).

Gogol, "Palto" kahramanı Akakiyeviç, soğuktan hastalanarak öldükten sonra fantastik bağlamda onu bir hortlak kılığında dolaştırır. Hortlak kılıklı memur, çaldığı paltosunu ararken kimsenin unvanına, rütbesine bakmadan önüne gelen herkesin üstünden paltosunu çekip alır. Hatta en sonunda, zamanında kendini dinlemeyen Gogol'un tabiriyle "önemli kişi" nin bile paltosunu sırtından çekip alır (Gogol 2010: 175).

Gogol'un, "burnu" laymotif olarak kullandığı fantastik öyküsünde de 8. dereceden bir memur olan Binbaşı Kovalev, bir sabah burnunun yerinde olmadığını fark eder. Kendisi de üst düzey bürokrat olmaya çok hevesli biri olan Gogol, bu öyküsünde burnu metaforuyla kendilerini toplumun üstünde gören bürokratları mizahî ve ironik bir üslupla eleştirmektedir. Bu bağlamda şu cümleleri önemlidir. "Kuşkusuz ben... Aslında ben binbaşım, efendim. Ve bir binbaşı olarak böyle burunsuz dolaşmam, kabul ederseniz hiç kibarca olmuyor. Veznesenskiy Köprüsü'nde dilimlenmiş portakal satan koca karılar arasında burunsuz olanlar var. Ve bu onlar için hiç önemli değil. Ama benim gibi... nasıl söyleyeyim, farklı bir durumum var benim: Kocası 1. dereceden şürayı devlet üyesi olan bayan Çehtareva gibi çok önemli bayanların evlerine girip çıkan biri olarak takdir edersiniz ki..." (Gogol 2010: 52-53).

Gogol öykülerinde özellikle "Portre" ve "Bir Deli'nin Anı Defteri"nde "şeytan" kelimesini laymotif olarak kullanır. Bir Delinin Anı Defteri'nde "kadınların şeytana âşık olduğunu" iddia eden Gogol, şeytanı da şöyle açıklar: "Ortalıktaki bütün dalkavuklar, kendilerine dindar veya yurtsever sıfatı vererek her türlü çıkar, ikbal peşinde koşanlar, anayı, babayı ve Tanrı'yı da gözlerini kırpmadan para için satanlardır." (Gogol 2010: 202-203).

Gogol, "Fayton" isimli öyküsünde de halkı temsil eden belediye başkanı Pifagor Pifagoroviç Çertokutskiy'i bütün gün uyumakla ve kamunun parasını çarçur etmesi sebebiyle suçlamaktadır.

Gogol'un öykülerinde dikkat çeken kavramlardan biri de "aşırı sinirlilik"tir. Nitekim Neva Bulvarı'nın kahramanı Piskarev'in -aşkına karşılık alamadığı için- psikolojisi bozuluyor. Bütün gününü sokaklarda bulanık bir zihinle anlamsızca dolaşarak geçirir. Saçları darmadağın, yüzü korkunç olan Piskarev odasına kapanır, kapıyı kilitleyince kimseyle görüşmez, onu arayanlar bir hafta sonra kapıyı kırarak eve girerler. İçeride boğazı kesilmiş bir cesetle karşılaşır. Burada Piskarev'in usturayla intihar ettiğini görmekteyiz. Yani Gogol psikolojisi bozulan kahramanı Piskarev'i öldürmüştür (Gogol 2010: 28-29). Benzer bir durum Gogol'un Portre'sinde de vuku bulmuştur. Ressam Çartkov da kudurma derecesinde kıskançlık ve çılgınlık nöbetleri geçirir. Sonunda şiddetli bir beyin humması, çok hızlı gelişen veremle birleşerek Çartkov'u üç gün içinde bir

gölgeye döndürür. Çartkov üstelik bir de en çaresizinden delilik krizleri yaşar. Sonunda çıldırarak ölür. Çartkov'un ölüsü bakmaya bile cesaret isteyecek biçimdedir. Kısacası Gogol, ressam Çartkov'u da şiddetli sinir krizleri sonucunda delirterek öldürür. Bu bağlamda Gogol'un "Bir Deli'nin Anı Defteri"nde bizzat Gogol, kendi ağzından gerçek hayatında yaşadıklarından dolayı çıldırarak gibi olduğunu şöyle anlatır: "Hayır, artık dayanacak gücüm kalmadı. Tanrım! Neler yapıyorlar bana! Kafama buzlu sular akıtıyorlar. Beni dinlemiyorlar, neler çektiğimi görmüyorlar. Ne yaptım ben onlara? Niçin çektiriyorlar bana bütün bu acıları? Benden, benim gibi garip bir insandan ne istiyorlar? Ben ne verebilirim ki onlara? Neyim var ki ne vereyim? Onların bana çektirdiği bu acılara katlanacak gücüm yok. Başım cayır cayır yanıyor. Her şey gözlerimin önünde fırl fırl dönüyor. Kurtarın beni! Alın beni bunların elinden!" (Gogol 2010: 208). Gogol'un gerek bu cümleleri, gerek Piskarev ve ressam Çartkov'un hazin sonlarından da anladığımız gibi asıl Gogol'un kendi psikolojisinde sıkıntılar vardır. Onun bu durumu hikâyelerine yansımaktadır. Gogol'un hayatında çektiği sıkıntılardan bu hikâyesinde ve diğer hikâyelerinde sıkça bahsetmesi, "Mucizevi Göstergeler" yazarı eleştirmen Moretti'nin ünlü psikanalist Freud'a da atfederek ifade ettiği gibi "sanat bastırılanın geri dönüşü" ve "anlatılana estetik biçim verme" çabası tespitini hatırlatmaktadır (Moretti 2005: 47).

Gogol'un, öykülerinde bozuk düzen ve yozlaşmış bürokrasi ile bir mücadele içinde olduğu aşıkardır. Hatta bu mücadele sonucunda psikolojisinin bozulduğu da malumdur. Fakat Gogol'un öykülerinde derin yapıyı asıl ele veren cümleler, özellikle öykülerinin sonuna doğru geçmesi dikkat çekmektedir. Söz gelimi gerek "Palto"nun sonunda Akakiyeviç'in cenazesinde, gerekse "Neva Bulvarı"nın sonunda Piskarev'in cenazesinde bir benzerlik söz konusudur. Nitekim Gogol, Piskarev'in cenazesini şöyle anlatır: "Dünyanın hâlleri!" diye düşünürken ardından kimse ağlamadı, bu tür sahnelerin değişmez kişileri olan mahalle bekçisiyle, kayıtsız tavırlı hükümet tabibi dışında tabutunun yanında kimseler görünmedi (Gogol 2010: 42). Cenaze Ohta mezarlığına götürüldü ve herhangi bir dinsel tören bile yapılmadan gömüldü. Ardından bir tek kişi ağladı: Her zamankinden bir duble fazla içmiş, asker eskisi bir bekçi. Hayatı boyunca yüksek korumasını esirgemediği Teğmen Pirogov bile zavallının cenazesine gelmemişti." (Gogol 2010: 29).

Gogol "Palto"nun kahramanı Akaki Akakiyeviç'in ölümünü şöyle anlatır: "Birkaç gün sonra dairesinden bir odacı geldi Akaki Akakiyeviç'in evine. Hemen işinin başına dönmeliydi Akaki Akakiyeviç. Yoksa müdür bey gösterecekti kendisine. Ancak odacı eli boş döndü. Bir daha gelemez o adam daireye" dedi; niçin diye sorulduğunda da "Dün değil, önceki gün ölmüş." karşılığını verdi. Dairesi böylece öğrenmiş oldu Akaki Akakiyeviç'in öldüğünü. Hemen ertesi gün de onun masasında yeni bir memurun boy gösterdiği görüldü (Gogol 2010: 174). Bu alıntılardan anlıyoruz ki Gogol'a göre dünyada hiçbir şey uzun süreli değildir (Gogol 2010: 66). Bu iki kahramanın cenaze töreninden de anlaşıldığı gibi Gogol, birçok saçmalıkların olduğu dünyayı ve kader kavramını irdelemektedir (Gogol 2010: 72). Kaderi

sorgulayan Gogol "Nasıl da tuhaf, nasıl da anlaşılmasız oyunlar oynuyor alın yazımız bize! Acaba arzuladığımız bir şeye hiç kavuştuğumuz olmuş mudur? Kavuşmak için var gücümüzü harcadığımız bir şeyi elde etmişliğimiz? Galiba bunun tam tersi oluyor hayatta." (Gogol 2010: 42).

Gogol, fantastik bir üslupla kaleme aldığı "Burun" adlı öyküsünde, "Bu dünyada birçok gerçek dışı hâller görüyoruz. Pek çok yerde pek çok anlamsızlıkla karşılaşılıyor... Öte yandan derinlemesine düşünecek olursanız, apaçık belli ki bu işin içinde bir iş var ve de bütün bunların bir anlamı... Kim ne derse desin, dünyada bu türden şeyler oluyor, çok seyrek de olsa oluyor." demektedir (Gogol 2010: 75).

Gogol'un öykülerinde derin yapıyı ortaya çıkaran asıl ifadeler, "Neva Bulvarı"nda ve "Portre" adlı öyküsünün ikinci bölümünün sonlarında geçmektedir. Nitekim Neva Bulvarı'nda Piskarev'in intiharının anlatıldığı cümlelerde Piskarev'in "...günahkâr ruhunun bedeninden ayrılmasından önce zavallının çok acı çektiği anlaşılıyordu." şeklindeki ifade önemlidir (Gogol 2010: 28).

Bir katarsis sürecine giren Gogol, babasının ağzından "sanat" kavramı üzerinden zıtların mekânı olan dünyaya yönelik tespitlerini söyle anlatmaktadır. Bu tespitler Gogol'un öykülerindeki derin yapıyı ortaya koyan ifadelerdir: "Seni bekliyordum oğlum." dedi, beni kutsaması için yanına yaklaştığımda. Bundan böyle bütün yaşamını belirleyecek bir yolun başındasın. Bu tertemiz yolu dosdoğru izle. Sende yetenek var. Yetenek Tanrı'nın insanı olana en büyük armağanıdır: Onu koru, yok etme. Gördüğün her şeyi araştı, öğren, fırçana boyun eğmeleri için çalış; ama öte yandan her şeyin iç anlamını da kavra, yaratıcının her şeyde var olan yüce gizini... bu gizi kavramış seçilmişlerden ol." (Gogol 2010: 139).

Gogol'un incelenen hikâyelerindeki derin yapıyı oluşturan en önemli kavramlar memurluk, asabilik ve dünyadır. Yazarın kendisi üst düzey bir devlet görevlisi olmayı istemekle birlikte bu yetkililerin hatalarını da sıkça eleştirmiştir. Yazarın düzene, sisteme yönelttiği eleştiriler, kendisi üzerinde siyasî baskı oluşturduğu için psikolojisini de bozmuştur. Bu sebeple yazarın sıkıntılı ruh hâli, hikâyelerinin bazı kahramanlarının psikolojisine yansımıştır. Gogol bütün bunlarla birlikte dünyayı ve kaderi irdelemektedir. Nitekim Akakiyeviç'in ve Piskarev'in ölümlerini anlattığı satırlarda her ikisinin benzer ilgisizliği görmesi çok manidardır. Bu bağlamda Gogol'un "Portre"sinin kahramanı Ressam Çartkov'un babasına söylediği şu cümleler incelenen altı öykünün 'satır aralarını' ifade etmektedir: "Her şeyin iç anlamını da kavra, yaratıcının her şeyde var olan yüce gizini... bu gizi kavramış seçilmişlerden ol.", "İnsan ilâhi olandan, göksel olandan asla vazgeçmemelidir sanatta. Onu yüceltecek tek şey budur. O büyük huzur ve sükûn, dünya hayhuyundan, kargaşasından ne kadar yüceyse yapmak da yıkmaktan o kadar yücedir...", "Neyin var neyin yoksa onun uğrunda feda et; onu her zaman tutkuyla sev: Dünya hırslı kokan bir tutkuyla değil, sessiz, dingin, huzur dolu ilâhi bir tutkuyla! Bu ilâhi tutku olmadan insan dünya üzerinde yükselemez ve insanlara huzur veren büyüleyici sesleri çıkaramaz." (Gogol 2010: 139). Yazarın asıl söylemek istediği bunlardır.

KAYNAKÇA

Barthes, Roland (2006), *Yazının Sıfır Derecesi*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis Yayınları.

Demirci, Kerim (2010), “Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz?”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/4 Fall4.

Gogol, Nikolay Vasilyeviç (2010), *Bir Delinin Anı Defteri Palto-Burun-Petersburg Öyküleri ve Fayton-*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Göktürk, Akşit (2010), *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Moretti, Franco (2005), *Mucizevi Göstergeler*, Çev. Zeynep Altok, İstanbul: Metis Yayınları.

Tura, Saffet Murat (2010), *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, İstanbul: Kanat Kitap.